

лог з глибоким старінням, з тим щоб забезпечити їх підтримку у відношенні гнучкого робочого графіку, поступового виходу на пенсію, перепідготовки робітників старшого віку. План є складовою частиною міжнародного комплексу стандартів і стратегій, розроблених міжнародною спільнотою за останні десятиріччя, тому має розглядатися з урахуванням інших норм і стратегій з питань прав людини, покращення становища інвалідів, соціального забезпечення, охорони здоров'я, забезпечення прибутків.

Таким чином, можна визначити загальні тенденції всіх програм: це забезпечення незалежності, участі, догляду, реалізації внутрішнього потенціалу, гідності працездатних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голенко Е.Н., Кавалев В.И. Право социального обеспечения: вопросы и ответы. -М.: Юриспруденция, 1999. -С.46-47.
2. Платонов Д.И. Право социального обеспечения: Конспект лекций в схемах. -М.: Изд-во ПРИОР, 1999. -69 с.
3. Сирота І.М. Право соціального забезпечення в Україні. -Х: "Одіссей", 2001. -С.246-249.

4. Мачульская Е.Е., Горбачева Ж.А. Право социального обеспечения: Учебное пособие. -М.: Книжный мир, 2001. -123 с.

5. Сансызбаева Г.Н. Система социальной защиты населения и ее проблемы: Учебное пособие. -Алматы: Экономика, 1998. -С.164-166.

6. Информация [Электронный ресурс]. -Режим доступа: <http://www.dobroedelo.ru/text1.asp>.

7. Снявская О. Реформа льготного пенсионного обеспечения: проблемы и перспективы // Пенсионные фонды. -1999. -№ 1. -С.17-18.

8. Тонких Л. Социальная защита: региональные программы // Социальное обеспечение. -1996. -№ 4. -С.18-24.

9. Тихомиров Ю.А. Право: национальное, международное, сравнительное // Государство и право. -1999. -№ 8. -С.5-12.

10. Информация [Электронный ресурс]. -Режим доступа: <http://www.jupiter.odessa.ua/conclusion.htm>.

11. Информация [Электронный ресурс]. -Режим доступа: <http://www.elvisti.com.ua/2002/04/08/society.shtml>.

Надійшло до редколегії 20.03.2007

ДЯДЮРА Е.О. ГОСУДАРСТВЕННАЯ ФУНКЦИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НЕТРУДОСПОСОБНЫХ: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Рассмотрены вопросы о нормативном закреплении государственной функции социальной защиты и ее финансовом обеспечении; социальное обеспечение нетрудоспособных в разных регионах мира; программы и организации, решающие проблемы социальной защиты нетрудоспособных.

DJADJURA E.O. THE STATE FUNCTION OF SOCIAL PROTECTION INVALID: INTERNATIONAL LEGAL ASPECT

Questions on normative fastening the state function of social protection and its financial maintenance are considered; social security invalid in different regions of the world; programs and the organizations deciding problems of social protection invalid.

С.І. КОЖУШКО

канд. юрид. наук

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

УДК 349.2

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Аналізується проблема визначення трудових правовідносин, їх структура. Розкриваються окремі елементи цих відносин; вносяться пропозиції по розмежуванню трудових відносин від інших суспільних відносин.

Проблемою даного дослідження у загальному вигляді є правові питання визначення структури трудових правовідносин в умовах формування ринкової економіки Укра-

їни. Це обумовлено тим, що Україна приймає новий Трудовий Кодекс (в подальшому - ТК), в якому в законодавчому порядку повинно закріпитися і поняття предмета

трудового права, що буде сприяти більш ефективному регулюванню трудових відносин.

Аналіз наукових досліджень і публікацій свідчить, що питанням визначення структури предмета трудового права значна увага приділялася радянськими вченими-трудоваками в працях Александрова М.Г. [1], Д.М. Гелкіна [2], Л.Я. Гінцбурга [3], О.І. Процевського [4] та інших, які поставили і змістовно розкрили питання змісту предмета трудового права в умовах соціалізму.

За роки незалежності України питання предмета трудового права у літературі не розв'язувалися, що і обумовлює потребу наукових досліджень у цій сфері. Тому метою цієї статті є аналіз питань з визначення структури трудових правовідносин в умовах формування ринкової економіки і внесення відповідних пропозицій до проекту ТК, що сприятиме більш ефективному регулюванню трудових відносин.

Цілеспрямована діяльність людей здійснюється у сфері суспільних відносин і складає собою єдність двох сторін: свідомості і діяльності. Дії людини без діяльності свідомості зводяться до рівня життєдіяльності тварин, відносини між людьми виникають тільки у тому випадку, коли вони діють, тобто досягають практичного, соціально-значущого результату. Діяльність свідомості, яка не виражається зовнішньо, не проявляє себе, і без діяння людей не існує для закону взагалі. Зовнішнім фактором, визначаючим поведінку людей, є право-результат діяльності законодавця. Тому відносини, що складають предмет правового регулювання, своїм змістом мають результат державної волі, волі законодавця і волі самих учасників суспільних відносин. У юридичній літературі відмічається, що право «обращено главным образом, к воле человека, поскольку именно эта сторона психической деятельности индивида получает непосредственное выражение в его сознательной деятельности» [5, с. 73]. Система суспільних відносин охоплюється свідомістю частково і в межах найближчої чи віддаленої мети.

Система суспільних відносин є умовою і передумовою любого акту практичної діяльності людей. В цих умовах суспільні відносини виступають як дещо первинне і визначальне по відношенню до всіх видів людської діяльності. Але, з іншого боку, суспільні відносини відсутні, якщо немає діяльності. Вони реалізуються тільки у самій діяльності і розвиваються тільки у процесі суспільно-історичної практики. В цьому аспекті суспільні відносини виступають дещо вторинні і похідні. «Это диалектическое противоречие и заставляет нас логически расчленять единое понятие «общественные отношения», рассматривая их, с одной стороны, как исходную взаимосвязь, как исходную совокупность общественных условий, объективных потребностей и интересов (причем сама эта исходная взаимосвязь есть результат предшествующей деятельности), а с другой – как реальные динамические отношения, реализующиеся и развертывающиеся лишь в самом процессе общественной практики» [6, с. 65].

Трудове право регулює відносини відокремлених суб'єктів, а тому доцільно виокремити межу об'єктивного і суб'єктивного на рівні окремого учасника трудових відносин. Для цього слід проаналізувати діяльність суб'єктів трудових відносин. Концентрація уваги на суб'єктах-учасників відносин є основою аналізу механізму дії права. Така думка досить послідовно відображена у теорії права. Наприклад, В.І. Протасов, вказуючи на суб'єктів як на джерело суспільних відносин, пише, що «бессубъектные представления об общественных отношениях – это еда не

только правоведения, но и других общественных наук, а также современного обществоведения в целом» [7, с. 25]. При детальному аналізі діяльність учасників суспільних відносин постає у вигляді: 1) пізнавальної; 2) ціннісно-орієнтаційної; 3) перетворюючої.

Пізнавальна діяльність – це активність суб'єкта трудового права, спрямована на правові і соціальні явища. Але активність не впливає на об'єкти соціальної реальності, норми трудового права і суспільні відносини. Вони несуть відзеркалений характер, дозволяють отримати суб'єкту знання про соціально-правову діяльність і не робить на неї ніякого впливу.

Ціннісно-орієнтаційна діяльність має загальне з пізнавальною діяльністю, яка проявляється у тому, що має відзеркалюючий характер і також є внутрішньою діяльністю суб'єкта. І та і друга повністю охоплюються свідомістю.

Ціннісно-орієнтаційна діяльність дає учаснику трудових відносин систему цінностей, яка має велике значення для самооцінки. Суб'єкт не тільки отримує знання про соціальні і правові явища, але також і усвідомлює їх значущість для себе, для трудового колективу і суспільства. Знання і цінності установки мобілізують волю суб'єкта до перетворюючої діяльності.

Під *перетворюючою діяльністю* слід розуміти такі акти суб'єктів права, які виходять за рамки суб'єкта і стають надбанням інших учасників суспільних відносин. Діяльність суб'єкта трудового права набуває значення соціального факту. Свідомість охоплює тільки найближчі наслідки цієї діяльності, окремі відносини, які складаються з неї, кінцевий результат того, як ця діяльність відображається на системі відносин в суспільстві і яка не охоплюється ні суспільною, ні індивідуальною свідомістю.

Таким чином, зовнішня діяльність суб'єкта права формує індивідуальні відносини, які охоплюються свідомістю, і є складовою частиною системи відносин, які є об'єктивними.

Розмежування діяльності на внутрішню і зовнішню дозволяє побачити відносини, які складаються з пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної і перетворюючої діяльності. Внутрішня діяльність формує відношення суб'єкта, які збігаються безпосередньо на ньому самому. Учасник трудових відносин певним чином «співвідноситься» до права і суспільних відносин, узнає та оцінює їх. Ці відносини між окремими суб'єктами знаходяться у сфері суб'єктивного. Кінцевий же підсумок – відносини, які складаються з перетворюючої діяльності, але розглядаються в системі відносин всього суспільства, - не охоплюється ні індивідуальною, ні суспільною свідомістю.

Правильно підкреслює В.В. Борисов: «Достигнутый результат распадается на два: один непосредственный, другой – побочный, сопутствующий, непредвиденный» [8, с. 13].

Трудове право охоплює відносини, які складаються з внутрішньої діяльності, а також окремі відносини між відокремленими суб'єктами. Таким чином, предмет трудового права охоплює індивідуальні відносини між окремими суб'єктами.

Для того, щоб встановити якісну визначеність окремого відношення, потрібно розглядати його елементи. Якщо трудова перетворююча діяльність формує систему трудових відносин або єдине неподільне трудове відношення, то окреме відношення між суб'єктами складається з елемента діяльності - дія (без дія). Якщо ми будемо вважати зовнішню діяльність суб'єкта поведінкою, то беззапереч-

но прилемо до висновку, що поведінка суб'єкта трудових правовідносин складається з окремих актів у формі дії чи бездіяльності.

Викладене вище дозволяє нам визначити ступені підходу до визначення особливостей предмета трудового права: розподіл праці – трудові відносини – поведінка – трудова діяльність – акти поведінки, з яких складаються відносини, що регулюються трудовим правом.

У літературі з трудового права відмічається оплатний характер трудових відносин. М.Г. Александров пише, що «имущественный характер трудового правоотношения заключается в возмездности труда и в том, что по общему правилу в процессе труда из одних имущественных ценностей создаются новые» [9, с.45].

Наведене дозволяє нам звернутися до вирішення питання про регулювання трудовим правом оплатних і безоплатних відносин. Трудовий процес передбачає і те, і друге. «Безвозмездные отношения не только в гражданском но и в трудовом праве не выпадают из сферы правового регулирования. Например, такие безвозмездные представления, как оплата простоя не по вине работника, выплата выходного пособия, выдача бесплатных и льготных путевок в санатории и дома отдыха и т.д. регулируются правовыми актами» [10, с.52]. Якщо врахувати, що поняття оплатності та еквівалентності не співпадають, що зустрічний рух матеріальних благ не завжди характеризується рівністю, рівномірністю обмінюваних благ, то можна говорити про те, що відносини, що регулюються трудовим і цивільним правом, мають загальні риси.

Відокремлення предмета трудового права обумовлено поділом праці на працю промисловою і сільськогосподарською, які, в свою чергу, діляться на види і підвиди. Окрім того, праця поділяється за безпосередніми і віддаленими результатами на виробничу і організаційну, управлінську. Останнє розмежування дозволяє виділити індивідуального підприємця в якості роботодавця у тому випадку, коли він використовує найману працю за трудовим договором.

Незалежно від сфери застосування праці, підгрунтя предмета трудового права складає відокремлена трудова діяльність, яка слугує джерелом трудових відносин і дозволяє розмежувати їх від відносин, що регулюються іншими галузями права. Сама по собі трудова діяльність може слугувати підгрунтям відносин, що регулюються, наприклад, цивільним правом (договір доручення).

Однак трудова діяльність в пивільному праві не відокремлюється від свого носія, наприклад, від приватного підприємця (якщо не використовується наймана праця) або повіреного. Приватний підприємець застосовує свою працю для власного використання, трудова діяльність повіреного (пошук клієнтів, вивчення ринку, проведення рекламних компаній) забезпечує мету договору – здійснення юридичних дій (підписання документів, прийомка робіт і інших правочинів), які не відокремлюються від їх носія. Тільки відчужена трудова діяльність робить працю несамостійною як це вірно підкреслюють автори «Курсу російського трудового права» [11, с.89].

Традиційний підхід до правового регулювання трудових відносин без врахування діяльності, з якої складаються ці відносини, робить незрозумілим для законодавця предмет трудового права і затушовують специфіку трудових відносин, що складаються з відокремленої трудової діяльності. Так, Е.М. Аколова і Д.Р. Акопов пишуть: «Неосомненно, что экономической основой труда является отношение работника к средствам производства, а правовой – степень личной свободы субъекта трудовой деятельности» [12, с.55]. Більш сприятливою, на нашу думку, є

твердження А.Ф. Нурутдиновой, що класична модель поєднання засобів виробництва з робочою силою в сучасних умовах втрачає свою актуальність у зв'язку з бурхливим розвитком невиробничої сфери. «Наиболее важным критерием для ограничения трудовых отношений от иных общественных отношений остается так называемый «несамостоятельный характер труда», а не отношения собственности, которые являются лишь предпосылкой труда» [13, с.41].

До особливостей трудової діяльності з приводу відокремлення трудових і майнових відносин звертається і Л.А. Сироватська [14, с.75-82].

Трудова діяльність, яка є визначальною для предмета трудового права, слугує і підставою для нормативного регулювання.

Так, в ст.23 п.2 Закону України «Про селянське фермерське господарство» від 22.06.1993 р. [15] передбачено, що трудові відносини працівників у господарстві регулюються законодавством про працю України, законами і іншими нормативними актами України. Трудове законодавство поширюється також на найманих працівників виробничих кооперативів.

За деякими винятками законодавство про працю поширюється і на державних службовців (п.3 ст.4 Закону України «Про державну службу») [16, с.490]. Трудова діяльність державних службовців має службове забарвлення, пов'язана з особливостями державної служби. Основною відносин є трудова діяльність, яка і формує службово-трудова відносини, які складають предмет трудового, а не адміністративного права.

Таким чином, проведене нами дослідження дозволяє стверджувати, що підгрунтя виникнення трудових відносин є тільки свідомо трудова діяльність працівника. Це діяльність складається з цілого ряду елементів, складовою частиною якої є діяльність пізнавальна, ціннісно-орієнтаційна і перетворююча.

Тільки зовнішня діяльність працівника формує індивідуальні трудові відносини з роботодавцями. Детальний аналіз трудових правовідносин дозволяє визначити предмет трудового права і, саме головне, встановити підставу відокремлення його від інших галузей права, де застосовується праця. Головним чинником такого відокремлення і є сам поділ праці на різні види і підвиди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров Н.Г. Трудовое правоотношение. –М.: Юрид. лит., 1966. –336 с.
2. Генкин Д.М. Предмет и система советского трудового права //Советское государство и право. –1940. –№ 2. –С.55-71.
3. Гиншбург Л.Я. Социалистическое трудовое правоотношение. –М.: Изд-во «Наука», 1977. –312 с.
4. Процевский А.И. Предмет советского трудового права –М., 1979. –268 с.
5. Явич Л.Е. Проблемы правового регулирования общественных отношений. –М.: Госюриздат, 1961. –430 с.
6. Лармин О.В. О структуре общественных отношений // Очерки методологии познания социальных явлений. –М.: Мысль. –1970. –348 с.
7. Протасов В.И. Что и как регулирует право. –М.: Юристъ, 1995. –217 с.
8. Труд и трудовые отношения. –Ярославль: Изд-во ЯРГУ, 1976. –348 с.
9. Александров Н.Г. Отличительные признаки трудового правоотношения // Вопросы трудового права –М.:

Госюриздат, 1948. –111 с.

10. Бару М.И. Соотношение правовых и иных социальных норм в регулировании трудовых отношений // Советское государство и право. –1973. -№ 1. –С.50-58.

11. Курс российского трудового права: В 3-х т. -Т.1: Общая часть /Под ред. Е.Б. Хохлова. –СПб., 1996. –438 с.

12. Акопова Е.М., Акопов Д.Р. Особенности правового регулирования труда руководителей государственных унитарных предприятий // Государство и право. –1997. -№ 6. –С.52-58.

13. Нурутдинова А. Реформа трудового законодатель-

ства: основные направления // Российская юстиция. –1996. –№ 2. –С.38-45.

14. Сыроватская Л.А. Трудовые отношения и трудовое право // Государство и право. –1996. -№ 7. –С.75-82.

15. Закон України «Про селянське (фермерське) господарство» від 22.06.1993 р. // ВВР України. –1993. -№ 32. –Ст.341.

16. Закон України «Про державну службу». від 16.12.1993 р. // ВВР України. –1993. -№ 52. –Ст.490.

Надійшла до редколегії 24.03.2007

КОЖУШКО С.И. ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СТРУКТУРЫ ТРУДОВЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

Анализируются проблемы определения трудовых правоотношений, их структура. Раскрываются отдельные элементы этих отношений; вносятся предложения по разграничению трудовых отношений от иных общественных отношений.

KOZHUSHKO S.I. LEGAL PROBLEMS OF THE DEFINITION OF THE LABOR LAW-RELATIONS STRUCTURE

The problems of the definition of the labor law relations have been analyzed, their structure have been revealed. Some element of these relations has been shown; the author suggests the separation of labor relations from other of relations in the society.

УДК 35.072.2+331.362(477)

В.І. ОПАЦЬКИЙ

Харківський національний університет внутрішніх справ

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ¹

Розглянуто проблемні питання здійснення державного контролю за діяльністю вищих навчальних закладів України, сформульовано поняття державного контролю за діяльністю вищих навчальних закладів України, визначено його основну мету та загальні завдання, здійснено класифікацію, а також надано пропозиції з удосконалення нормативних актів з досліджуваних питань

Сучасна освіта діяльність вищих навчальних закладів не повністю відповідає вимогам, і тим більше, міжнародним стандартам вищої освіти, а також вимогам, що висуваються до вищих навчальних закладів, як суб'єктів надання освітніх послуг. Має місце невідповідність між отриманим рівнем акредитації деяких вищих навчальних закладах та напрямками і спеціальностями, за якими вони здійснюють підготовку фахівців відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня. Нерідко, вищі навчальні заклади перевищують граничні кількісні норми підготовки фахівців, а подекуди здійснюють таку підготовку без відповідних ліцензій. Низьким залишається рівень практичної підготовки випускників вищих навчальних закладів, а високим - рівень корупції у них. Не проводиться належний моніторинг якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів. Зазначені також інші недоліки, що мають місце у діяльності вищих навчальних закладів, в першу чергу, обумовлені відсутністю ефективної системи державного контролю за ними.

Проблема державного контролю у цілому, і державного контролю за діяльністю вищих навчальних закладів

України, зокрема, була предметом наукових досліджень О.Ф. Андрушко, Ю.П. Битяка, В.М. Гарашука, О.В. Червякової, О.Н. Ярмиша та інших науковців. Проте, у вітчизняній юридичній науці теоретичні та практичні питання здійснення державного контролю за діяльністю вищих навчальних закладів України висвітлені недостатньо, в існуючих наукових працях вони досліджувались фрагментарно або в рамках ширшої правової проблематики, без комплексного підходу, що, у свою чергу, визначає актуальність і важливість обраного напрямку наукового пошуку.

Суттєве значення для повного розуміння сутності державного контролю за діяльністю вищих навчальних закладів України має з'ясування його видів, які є не лише теоретичним відображенням його різноманітності та різноплановості, але й потребою практики, проявом функціональної спрямованості суб'єктів, які його здійснюють. Отже, метою цієї статті є з'ясування сутності державного контролю за діяльністю вищих навчальних закладів України та уточнення його видів. Наукова новизна дослідження визначається формулюванням поняття державного контролю за діяльністю вищих навчальних закладів України, визначенням його основної мети та загальних завдань, класифікацією, а також пропозиціями з удосконалення нормативних актів з досліджуваних питань.

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Музичук О.М. (ХНУВС).